

УДК 336.221:339.137.2

Гончарук Т.І., к.е.н., доцент, Українська академія банківської справи

ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ЯК ЧИННИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТОВАРІВ

У статті висвітлено питання оптимізації системи оподаткування у контексті необхідності підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, проведено аналіз напрямків удосконалення податкової системи з точки зору впливу оптимізації системи оподаткування на механізм реалізації конкурентних переваг на мікрорівні, запропоновано рекомендації щодо удосконалення існуючої податкової системи.

Ключові слова: конкурентоспроможність; спрощена система оподаткування, обліку та звітності; оптимальний рівень оподаткування.

Податкова політика і податкова система України аналізуються дослідниками з усіх можливих сторін:

- у контексті створення умов для економічного зростання [5];
- з точки зору ефективності діючої системи оподаткування [6, 9];
- стосовно оптимізації рівня оподаткування [3, 6, 7, 9] і т. ін.

Нас цікавить оподаткування як фактор конкурентоспроможності на мікрорівні, оскільки якісні характеристики податкової системи мають велике значення не тільки у вирішенні фіскальних і соціальних завдань, але і в стимулюванні виробництва.

Конкурентоспроможність господарюючого суб'єкта, виробника, в економічній літературі визначається як здатність забезпечити прибуткові умови виробництва та реалізації товарної продукції за ціною не вище і за якістю не гірше, ніж у будь-яких інших ринкових контрагентів у своїй ринковій ніші. Одночасно норма і маса прибутку, обсяги продаж, доля ринку характеризують результат господарської діяльності конкретного економічного суб'єкта.

Як правило, конкурентоспроможним є підприємство, здатне в умовах відкритої економіки тривалий час залишатися прибутковим. Це можливо, якщо підприємство ефективно використовує основні фонди (наприклад, застосовуючи методи прискореної амортизації), прискорює оборот обігових коштів, спрямовує фінансові ресурси на впровадження у виробничий процес новітніх технологій. Але, як слушно зазначають провідні науковці країни, вплив фінансів на ефективність виробництва на рівні господарської структури має межі, зумовлені наявністю ресурсів у кожній окремій господарській одиниці [2, с. 7]. Звідси виникає питання: чи можна вважати задовільними існуючі сьогодні в Україні умови для накопичення підприємницькими структурами фінансових ресурсів, здатних забезпечити розширення та вдосконалення виробництва? Напевне, ні. Якщо зміни і відбуваються, то стосуються вони далеко не всіх.

Наприклад, Указ Президента України від 28.06.99 р. № 746/99 “Про внесення змін в Указ Пре-

зидента України від 3 липня 1998 року № 727 “Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва” передбачає оподаткування останніх за єдиним податком, який замінює цілу низку інших податків і зборів (обов'язкових платежів). Нові принципові положення спрощеної системи стосуються: суб'єктів, які можуть перейти до неї; добровільного характеру переходу на цю систему; дотримання обмежень за показниками господарської діяльності – обсяг виручки від реалізації за рік не повинен перевищувати 1 млн. грн. (було – 250 тис. грн.) і чисельність робітників не більше 50 осіб (було – 10 осіб). А чим завинили перед державою середні і великі підприємства? Адже саме великі підприємства є основними платниками податку на прибуток у Державний бюджет.

Взагалі, спрощена система оподаткування, обліку та звітності діє в Україні одночасно із загальною системою і має чотири види, які (за певних умов) використовуються як юридичними особами, так і приватними підприємцями:

- *єдиний податок* (сплачують юридичні особи та приватні підприємці);
- *спецпатент* (сплачують юридичні особи та приватні підприємці);
- *фіксований сільськогосподарський податок* (сплачують юридичні особи);
- *фіксований податок (патент)* (сплачують приватні підприємці) [1, с. 2].

Можливо, застосування спрощеної системи дозволить зменшити високий загальний рівень оподаткування. Висока ставка ПДВ призводить до того, що значна частина підприємств, які працюють у сфері послуг, повинна утримувати високі ціни, через що знижується їх конкурентна спроможність. Одночасно не треба забувати про те, що значна кількість дрібних податків є кращою від одного великого податку, оскільки додатковий (надлишковий) податковий тягар зростає пропорційно квадрату податкової ставки [5, с. 38].

Необхідно зазначити також, що антистимулюючу та антиінвестиційну роль відіграє і високий рівень нестабільності податкової системи України. Зміню-

ються не лише ставки (зокрема, граничні ставки особистого прибуткового податку – від 90 до 40 %), а й види податків (лише протягом 1991-1995 рр. кілька разів переходили від податку на прибуток до податку на валовий дохід і назад).

Практика внесення в бюджет частини амортизаційних відрахувань і авансової сплати податків (податку на прибуток) призводить до вилучення обігових коштів у підприємств, що не сприяє покращенню їх фінансового стану. Одночасно загальновідомо, що гарно поставлена фінансова діяльність є абсолютно необхідною умовою для роботи підприємства в умовах жорсткої ділової конкуренції. Це дає йому можливість досягти відчутних матеріальних результатів.

Необхідно також зважати на те, що встановлення високого рівня податкового вилучення з метою вирішення, насамперед, фіскальних завдань і наповнення бюджету, не може бути основою податкової стратегії тривалий період. Використання принципу формування податків від дохідної частини бюджету з метою досягнення його бездефіцитності неминує веде до встановлення завищених норм оподаткування. Одночасно ігнорується об'єктивна залежність між розміром податкової ставки і зростанням надходжень у бюджет. Сукупний рівень оподаткування не повинен перевищувати припустимі межі, інакше він матиме пригноблюючий і заборонний характер.

Надмірний податковий прес провокує різке скорочення бази оподаткування, оскільки перешкоджає створенню нових підприємницьких структур і прирікає на масові банкрутства ті, що вже існують. А це гальмує процес створення механізму ринкової конкуренції. Таким чином, проблема оптимального рівня оподаткування потребує свого вирішення.

Оптимальний рівень оподаткування передбачає такий сукупний тягар на юридичних і фізичних осіб, за умов якого податки не пригнічують підприємницьку й інвестиційну діяльність, не зменшують життєвий рівень населення, одночасно забезпечуючи необхідний обсяг надходжень в бюджет. З точки зору впливу оптимізації системи оподаткування на підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробника, на нашу думку, важливими є зазначені нижче напрямки удосконалення податкової системи.

По-перше, це зменшення загального рівня оподаткування (для його оцінки звичайно використовується показник частки доходів сектора державного управління у ВВП країни, розраховуваний як відношення (%) суми податків, обов'язкових платежів у бюджет і внесків по обов'язковому соціальному страхуванню до ВВП країни). Справа не тільки в тому, що всім добре відомі розрахунки видатного економіста Артура Лаффера, якими він довів, що обсяг державних доходів від оподаткування є максимальним тоді, коли середній рівень податкових ставок у країні не перевищує 30 % від сукупного прибутку платників податку. У сучасних умовах необхідність зниження рівня доходів держави викликана також змінами, що сталися в світовій економіці в останні десятиріччя. Тепер державам дово-

диться конкурувати між собою за мобільні фактори виробництва – капітал і нові технології. Підприємці, користуючись високою мобільністю матеріальних активів, прагнуть діяти у такому конкурентному середовищі, яке дозволяє їм реалізувати власні конкурентні переваги. Оптимальний рівень оподаткування дає змогу суттєво знизити витрати виробництва, а звідси – розраховувати на цінову конкурентоспроможність.

Високі абсолютний і відносний рівні фактичного оподаткування ефективніших підприємств означають, що стосовно них податкова система України має дискримінаційний характер. В умовах розповсюджені практики неплатежів такі підприємства втрачають свої конкурентні переваги як на міжнародному, так і на внутрішньому ринках, оскільки:

- погіршується їх міжнародна конкурентоспроможність (через вищий, ніж в інших країнах, загальний рівень податкового навантаження);
- втрачаються їх порівняльні переваги на внутрішньому ринку (через вищі, ніж для підприємств-боржників, фактичні податкові платежі) [5, с. 44].

Другим важливим напрямком удосконалення податкової системи є поступове впровадження у життя механізму помірної оподаткування високих доходів (прибутку підприємств і особистих доходів громадян), використовуваних для інвестицій. Збільшення оподаткування доходів громадян і доходів на капітал може суттєво впливати на рішення домогосподарств стосовно розподілу коштів: вони відмовляються від заощаджень на користь споживання. Але ж нам добре відомо, що в умовах нормального функціонування економіки саме заощадження домогосподарств є одним із найвагоміших джерел інвестиційних ресурсів, без яких неможливо вирішити проблеми технічного оновлення виробництва, поліпшення технічної бази забезпечення конкурентоспроможності. Податкова система не повинна створювати антистимули у населення до праці та заощаджень, а у підприємств – до інвестицій.

Третім напрямком є ліквідація різного роду пільг та необґрунтованої диференціації в оподаткуванні, що негативно впливає на ринковий розподіл ресурсів. Звільнення якихось товарів від оподаткування (наприклад, використання нульової ставки ПДВ) означає їх штучне відносне здешевлення. Зниження відносних цін, за інших рівних умов, спричиняє підвищення попиту на ці товари порівняно з попитом на інші, оподатковувані ПДВ за нормальною ставкою. Чим вищим є податкове навантаження, зосереджене на одному товарі, тим сильніше змінюються відносні ціни, отже – збільшується ефект заміщення такого товару іншими, порівняно дешевшими. Як можна коментувати пільги у вільних економічних зонах, зокрема, звільнення імпорту від сплати податку на додану вартість, у контексті реалізації завдання підвищення конкурентоспроможності національного виробника? Цукор із Франції, Німеччини для виробництва цукерок, морозива у вільних економічних зонах не обкладається ПДВ, тобто інозем-

ний виробник отримує із державного бюджету України пільги у розмірі 20 %, а український цукор продається з ПДВ, тобто за інших рівних умов він буде на 20 % дорожчим за аналогічну продукцію [8, с. 8]. Штучно заохочується попит на імпорт, стимулюється розвиток економіки інших країн, пригнічується власна економіка. За оптимальної системи оподаткування такі зони не потрібні. Адже сама сутність її полягає у створенні максимально сприятливих умов і для держави, і для платників податку водночас.

По-четверте, податкова система повинна бути спрямована на створення умов для здійснення підприємствами переоснащення основних фондів та оновлення матеріально-технічної бази.

У “Концепції реформування податкової системи України” закладені положення, згідно з якими до витрат, на котрі зменшується валовий дохід при визначенні об’єкта оподаткування за податком на прибуток, належатимуть кошти, спрямовані підприємством на проведення інноваційної діяльності, зокрема, витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки, фундаментальні та прикладні дослідження та впровадження нововведень. Також звільняються від оподаткування кошти, використані на реінвестування, тобто придбання основних фондів, які є об’єктами амортизації, коли така операція здійснюється платником податку за рахунок частини отриманого ним прибутку. Це робиться з метою мотивувати підприємства спрямовувати кошти на розвиток власного виробництва та активі-

зацію капіталовкладень в основні фонди і застосування нових технологій.

Передумовою забезпечення конкурентоспроможності продукції національних виробників є використання сучасного обладнання та технологій. З цією метою встановлюються норми, за якими збільшуються ставки амортизації і, відповідно, зменшуються її терміни [4, с. 4].

Таким чином, підвищити конкурентоспроможність українських підприємств через реалізацію стратегії реформування податкової системи (складовою частиною якої є і оптимізація оподаткування) можна, просуваючись такими напрямками:

- здійснення радикального спрощення системи оподаткування;
- розширення стимулюючих можливостей системи оподаткування;
- посилення дієвості системи оподаткування;
- удосконалення системи податкового адміністрування та контролю.

На жаль, здійснювана нині урядом податкова політика характеризується прагненням, насамперед, за рахунок посилення податкового тягаря на підприємства і населення вирішити проблему наповнення бюджету. Такі заходи можуть принести успіх тільки протягом короткострокового періоду. У цілому ж подібна спрямованість податкової стратегії уявляється безперспективною.

Список літератури

1. Баланс. Спецвыпуск. – 2000. – апрель.
2. Василик О.Д. Фінанси в економічній системі держави // Фінанси України. – 2000. – № 1.
3. Есипов С. Оптимизация налогообложения // Бизнес-информ. – 1997. – № 4.
4. Концепція реформування податкової системи України // Голос України. – 2000. – № 44.
5. Луніна І. Податкова політика України у контексті створення умов для економічного зростання // Економіка України. – 2000. – № 9.
6. Мельник П. Податкова система України: проблеми оптимізації // Науковий вісник. – 1998. – № 2.
7. Москаленко В.П. К вопросу оптимизации системы налогообложения в Украине // Вісник Української академії банківської справи. – 1999. – № 2.
8. Пинзеник В. Возможен ли в Украине стабильный экономический рост? // Зеркало недели. – 8 апреля 2000 г. – № 14(287).
9. Сенчуков В. Оптимальна система оподаткування // Економіка України. – 1999. – № 3.

Summary

The article examines the issues of taxation system's optimization in the context of the necessity to increase domestic products competitiveness; it carries out the analysis of ways to improve the tax system from the point of view of optimization of taxation system and its influence on the mechanism of realization of competitive advantages at a microlevel. Recommendations have been offered concerning the improvement of existing tax system.